

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

სოციალური მუშაობა

თათია მიქაია

**მინდობითი აღზრდის სისტემა - საერთაშორისო და ადგილობრივი
პრაქტიკები**

ნაშრომი შესრულებულია სოციალური მუშაობის ბაკალავრის აკადემიური
ხარისხის მოსაპოვებლად

ხელმძღვანელი: სალომე ნამიჭეიშვილი, თსუ

ასოცირებული პროფესორი

თბილისი, 2026

ანოტაცია

მინდობითი აღზრდა ბავშვზე ზრუნვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ალტერნატიული ფორმაა, რომელიც გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც ბავშვის ბიოლოგიურ ოჯახში დარჩენა მისი კეთილდღეობისა და უსაფრთხოებისათვის შეუძლებელია. თანამედროვე ბავშვთა დაცვის პოლიტიკა განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ოჯახზე დაფუძნებული ზრუნვის განვითარებას, რადგან ოჯახური გარემო მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ბავშვის ფიზიკურ, ემოციურ და სოციალურ განვითარებაში.

ნაშრომი მიმოიხილავს მინდობითი აღზრდის საერთაშორისო და ადგილობრივ პრაქტიკას, მის თეორიულ საფუძვლებს, სამართლებრივ რეგულირებასა და პრაქტიკულ განხორციელებას. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა მინდობითი აღზრდის სისტემის ძლიერ და სუსტ მხარეებს, სახელმწიფოს როლსა და ჩართულობას, ასევე საქართველოში არსებული გამოწვევების ანალიზს. ნაშრომში განხილულია სხვადასხვა ქვეყნის გამოცდილება და საქართველოს პრაქტიკა, რაც შესაძლებლობას იძლევა გამოიკვეთოს მინდობითი აღზრდის სისტემის განვითარების ძირითადი მიმართულებები. ნაშრომის სიახლეს წარმოადგენს საერთაშორისო გამოცდილებისა და საქართველოს რეალობის შედარებითი განხილვა და არსებული სისტემის გაუმჯობესების შესაძლებლობების წარმოჩენა.

სარჩევი

შესავალი.....	4
1.1 თემის აქტუალობა და მნიშვნელობა.....	4
1.2 კვლევის მიზანი:.....	6
1.3 კვლევის ამოცანები:.....	6
1.4 მეთოდოლოგია.....	6
თავი I მინდობითი აღზრდის თეორიული საფუძვლები.....	7
1.1 მინდობითი აღზრდის ძირითადი არსი.....	7
1.2 მინდობითი აღზრდა, როგორც ოჯახზე დაფუძნებული ალტერნატიული ზრუნვა.....	9
თავი 2. მინდობითი აღზრდის საერთაშორისო პრაქტიკა	11
2.1 მინდობითი აღზრდის ამერიკული მოდელის განხილვა.....	11
2.2 მინდობითი აღზრდის პრაქტიკა ევროპის სხვადასხვა ქვეყანაში.....	13
თავი 3. მინდობითი აღზრდის სისტემა საქართველოში	15
3.1 მინდობითი აღზრდის რეგულირება საქართველოს კანონმდებლობაში.....	15
3.2 მინდობითი აღზრდის პრაქტიკული განხორციელება და არსებული გამოწვევები საქართველოში.....	18
თავი 4. მინდობითი აღზრდის სისტემის არსებული მდგომარეობის შეფასება	21
4.1 მინდობითი აღზრდის სისტემის ძლიერი და სუსტი მხარეების გამოვლენა.....	21
4.2 სახელმწიფოს როლისა და ჩართულობის მიმოხილვა მინდობითი აღზრდის განვითარებაში.....	24
თავი 5. მინდობითი აღზრდის სისტემის განვითარების შესაძლებლობები საქართველოში	26
5.1 საერთაშორისო გამოცდილების მნიშვნელობა სისტემის განვითარებისთვის.....	26
5.2 მინდობითი აღზრდის სისტემის გაუმჯობესების შესაძლო გზების განსაზღვრა.....	29
ძირითადი მიგნებები	31
დასკვნა.....	33
გამოყენებული ლიტერატურა:	35

შესავალი

1.1 თემის აქტუალობა და მნიშვნელობა

მინდობითი აღზრდა წარმოადგენს ბავშვზე ზრუნვის ერთ-ერთ ალტერნატიულ ფორმას, რომელიც გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც ბავშვის ბიოლოგიურ ოჯახში დარჩენა შეუძლებელია ან საფრთხეს უქმნის მის უსაფრთხოებასა და განვითარებას. ბავშვთა დაცვის თანამედროვე სისტემაში მინდობითი აღზრდა განიხილება არა მხოლოდ სოციალური დახმარების ფორმად, არამედ ბავშვის უფლებების დაცვის მნიშვნელოვან საშუალებად, რომელიც ორიენტირებულია ბავშვის საუკეთესო ინტერესების დაცვასა და ოჯახურ გარემოსთან მაქსიმალურად მიახლოებული პირობების შექმნაზე (საქართველოს პარლამენტი, 2019).

ბავშვის სრულფასოვანი განვითარებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ოჯახურ გარემოში აღზრდას, რადგან ოჯახი მისი ემოციური, სოციალური და ფსიქოლოგიური განვითარების მთავარი საფუძველია. გაეროს ბავშვთა უფლებების კონვენცია ხაზს უსვამს, რომ ბავშვის კეთილდღეობისა და საზოგადოებაში სრულფასოვანი ინტეგრაციისათვის მნიშვნელოვანია მისი უსაფრთხო და მზრუნველ გარემოში აღზრდა (United nations, 1989).

თანამედროვე საზოგადოებაში მრავალი ბავშვი კვლავ ძალადობის, უგულვებელყოფის, სიღარიბისა და არასათანადო ზრუნვის რისკის ქვეშ იმყოფება, რაც ბავშვთა დაცვის ეფექტიანი მექანიზმების განვითარების საჭიროებას ზრდის. სხვადასხვა სოციალურ-ეკონომიკური, ჯანმრთელობისა თუ სხვა გარემოებების გამო, მშობლები ყოველთვის ვერ ახერხებენ ბავშვისათვის უსაფრთხო და სტაბილური გარემოს უზრუნველყოფას, რის შედეგადაც ბავშვები მზრუნველობის გარეშე რჩებიან. ასეთ დროს დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სახელმწიფოს ჩართულობას. საქართველოს ბავშვთა უფლებათა კოდექსის მიხედვით, მშობლის უფლებების შეზღუდვა ან ჩამორთმევა უკიდურესი ზომია და

სწორედ ამ დროს განიხილება მინდობითი აღზრდა, როგორც ბავშვის დაცვისა და მხარდაჭერის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფორმა (საქართველოს პარლამენტი, 2019).

მინდობითი აღზრდის განვითარება მჭიდროდ უკავშირდება დეინსტიტუციონალიზაციის პროცესსა და ოჯახზე დაფუძნებული ზრუნვის მოდელების გაძლიერებას. თანამედროვე საერთაშორისო პრაქტიკა მინდობით აღზრდას ინსტიტუციურ ზრუნვასთან შედარებით უფრო ეფექტიან ალტერნატივად მიიჩნევს, რადგან იგი ბავშვს ოჯახურ გარემოსთან მაქსიმალურად მიახლოებულ პირობებში განვითარების შესაძლებლობას აძლევს. აღნიშნულ საკითხზე ყურადღებას ამახვილებს Elizabeth Harlow თავის ნაშრომში „Children’s Rights, Deinstitutionalisation and the Development of Foster Care Services across the World“, სადაც ხაზგასმულია ოჯახური გარემოს მნიშვნელობა ბავშვის კეთილდღეობისა და განვითარებისათვის (Harlow, 2014).

საქართველოში მინდობითი აღზრდის სისტემის განვითარება ბავშვთა დაცვის პოლიტიკის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებად ჩამოყალიბდა. განხორციელებულმა რეფორმებმა ხელი შეუწყო ბავშვზე ორიენტირებული მიდგომებისა და ოჯახზე დაფუძნებული ზრუნვის ფორმების გაძლიერებას. მიუხედავად ამისა, კვლავ არსებობს ისეთი გამოწვევები, როგორიცაა პრევენციული მომსახურებების არასაკმარისი განვითარება, სოციალური მუშაკების მაღალი დატვირთვა, რეგიონებში მომსახურებების შეზღუდული ხელმისაწვდომობა და ზრუნვიდან გასული ახალგაზრდების მხარდაჭერის სირთულეები. შესაბამისად, მინდობითი აღზრდის საერთაშორისო და ადგილობრივი პრაქტიკის შესწავლა მნიშვნელოვანია როგორც ბავშვთა დაცვის სისტემის ეფექტიანობის შეფასებისთვის, ისე იმ მიმართულებების განსაზღვრისათვის, რომლებიც ხელს შეუწყობს საქართველოში მინდობითი აღზრდის სისტემის შემდგომ განვითარებასა და ბავშვთა კეთილდღეობის გაუმჯობესებას (Ulybina, 2020).

1.2 კვლევის მიზანი:

კვლევის მიზანია მინდობითი აღზრდის საერთაშორისო და ადგილობრივი პრაქტიკის შესწავლა და საქართველოში არსებული სისტემის განვითარების შესაძლებლობების გამოკვეთა.

1.3 კვლევის ამოცანები:

1. მინდობითი აღზრდის სისტემის არსისა და ძირითადი ამოცანების განსაზღვრა;
2. მინდობითი აღზრდის საერთაშორისო პრაქტიკის შესწავლა;
3. საქართველოში მინდობითი აღზრდის არსებული სისტემების აღწერა და თავისებურებების განსაზღვრა;
4. საქართველოში მინდობითი აღზრდის სისტემის განვითარების შესაძლებლობების გამოკვეთა.

1.4 მეთოდოლოგია

კვლევაში გამოყენებულია თეორიული კვლევის მეთოდი, რომელიც ეფუძნება მეორეული მონაცემების ანალიზს. ნაშრომში განხილულია სამეცნიერო ლიტერატურა, საერთაშორისო დოკუმენტები, სამართლებრივი აქტები და კვლევითი ნაშრომები, რომლებიც მინდობითი აღზრდის სისტემას, ბავშვთა უფლებებსა და ალტერნატიული ზრუნვის პოლიტიკას ეხება. კვლევის ფარგლებში გამოყენებულია საერთაშორისო ორგანიზაციების ოფიციალური დოკუმენტები, მათ შორის გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ბავშვთა ფონდის მიერ მომზადებული ბავშვთა ალტერნატიული ზრუნვის საერთაშორისო კლასიფიკაცია, რომელიც განიხილავს ალტერნატიულ ზრუნვის სხვადასხვა სახესა და მათი მონიტორინგის მნიშვნელობას. ასევე გამოყენებულია Elizabeth

harlow-ის ნაშრომი Children's Rights, Deinstitutionalisation and the Development of Foster Care Services across the World, რომელიც დეინსტიტუციონალიზაციის პროცესსა და ოჯახზე დაფუძნებული ზრუნვის მომსახურების განვითარებას მიმოიხილავს.

ეროვნულ დონეზე გამოყენებულია საქართველოს კანონი „მინდობითი აღზრდის შესახებ“, საქართველოს ბავშვთა უფლებათა კოდექსი და ადგილობრივი კვლევები ბავშვთა კეთილდღეობის სისტემასთან დაკავშირებით. კვლევაში ასევე განხილულია Olga Ulybina-ის ნაშრომი „Transnational Agency and Domestic Policies: The Case of Childcare Deinstitutionalization in Georgia“, რომელიც საქართველოში დეინსტიტუციონალიზაციის პროცესის გავლენას მიმოიხილავს.

თავი I მინდობითი აღზრდის თეორიული საფუძვლები

1.1 მინდობითი აღზრდის ძირითადი არსი

მინდობითი აღზრდა წარმოადგენს ალტერნატიული ზრუნვის ერთ-ერთ ფორმას, რომელიც გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც ბავშვის ბიოლოგიურ ოჯახში ცხოვრება მის საუკეთესო ინტერესებს არ შეესაბამება. მისი მიზანია ბავშვისთვის უსაფრთხო, სტაბილური და განვითარებაზე ორიენტირებული გარემოს უზრუნველყოფა, სადაც დაცული იქნება მისი ფიზიკური, ემოციური და სოციალური კეთილდღეობა (SOS ბავშვთა სოფელი – ალტერნატიული ზრუნვა).

მინდობითი აღზრდა შეიძლება განხორციელდეს როგორც ფორმალური, ისე არაფორმალური ზრუნვის ფორმით. ფორმალური ზრუნვა გულისხმობს ბავშვის განთავსებას კომპეტენტური ორგანოს გადაწყვეტილებით შერჩეულ ოჯახში, ხოლო არაფორმალური ზრუნვა ხორციელდება ნათესავების ან სხვა პირების მიერ ოფიციალური

გადაწყვეტილების გარეშე. მიუხედავად განსხვავებული სამართლებრივი საფუძვლებისა, ორივე ფორმის მთავარი მიზანი ბავშვის უსაფრთხოებისა და განვითარების უზრუნველყოფაა (გაეროს ბავშვთა ფონდი, 2026).

მინდობითი აღზრდა განსხვავდება ბავშვის საჭიროებებისა და ზრუნვის ხანგრძლივობის მიხედვით. პრაქტიკაში გვხვდება როგორც მოკლევადიანი, ისე გრძელვადიანი ფორმები. მოკლევადიანი მინდობითი აღზრდა გამოიყენება კრიზისულ სიტუაციებში, როდესაც ბავშვისთვის დაუყონებლივ უსაფრთხო გარემოს შექმნაა საჭირო, სანამ ბიოლოგიურ ოჯახს დაუბრუნდება ან განისაზღვრება სხვა ალტერნატიული ზრუნვის ფორმა. გრძელვადიანი მინდობითი აღზრდა კი გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც ბავშვის ბიოლოგიურ ოჯახში დაბრუნება ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში შეუძლებელია. ორივე ფორმის ძირითადი მიზანია ბავშვისთვის სტაბილური გარემოს შექმნა და მისი ინდივიდუალური საჭიროებების გათვალისწინება (გაეროს ბავშვთა ფონდი, 2026).

ბავშვთა დაცვის სისტემაში მინდობითი აღზრდა მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს, რადგან იგი ორიენტირებულია ბავშვის უსაფრთხოებასა და კეთილდღეობაზე. ამავე დროს მინდობითი აღზრდა ხშირ შემთხვევაში მიმართულია ბავშვის ბიოლოგიურ ოჯახთან რეინტეგრაციის პროცესთან, თუ ეს შეესაბამება ბავშვის ინტერესებს. ამიტომ მინდობითი აღზრდა განიხილება, როგორც დროებითი დაცვისა და მხარდაჭერის მნიშვნელოვანი მექანიზმი.

1.2 მინდობითი აღზრდა, როგორც ოჯახზე დაფუძნებული ალტერნატიული ზრუნვა

მინდობითი აღზრდა ბავშვთა დაცვის სისტემაში განიხილება, როგორც ოჯახზე დაფუძნებული ალტერნატიული ზრუნვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფორმა. მისი განვითარება უკავშირდება იმ მიდგომის გაძლიერებას, რომლის მიხედვითაც ბავშვის სრულფასოვანი განვითარებისთვის ოჯახურ გარემოში აღზრდა უფრო ხელსაყრელია, ვიდრე ინსტიტუციურ დაწესებულებაში ცხოვრება. კვლევები აჩვენებს, რომ ინსტიტუციურმა ზრუნვამ შესაძლოა უარყოფითი გავლენა მოახდინოს ბავშვის ემოციურ, სოციალურ და კოგნიტურ განვითარებაზე, მაშინ როდესაც ოჯახური გარემო ინდივიდუალურ მხარდაჭერასა და სტაბილურ ურთიერთობებს უზრუნველყოფს (Berens & Nelson, 2015).

ოჯახზე დაფუძნებული ზრუნვის მნიშვნელობას განსაკუთრებულად ხსნის მიჯაჭვულობის თეორია, რომლის მიხედვითაც ბავშვსა და მზრუნველ პირს შორის ჩამოყალიბებული სტაბილური ემოციური კავშირი ბავშვის ფსიქოლოგიური და სოციალური განვითარების მნიშვნელოვანი საფუძველია. სწორედ ამიტომ, მინდობითი აღზრდა განიხილება არა მხოლოდ ბავშვის უსაფრთხო გარემოში გადაყვანად, არამედ ისეთი პირობების შექმნად, რომლებიც ხელს უწყობს ემოციური სტაბილურობისა და ნდობის აღდგენას (Bowlby, 1969).

მინდობით აღზრდაში მოხვედრილი ბავშვების მნიშვნელოვანი ნაწილი ძალადობის, უგულვებელყოფის, დანაკარგის ან სხვა ტრავმული გამოცდილების მატარებელია. ტრავმა-ინფორმირებული მიდგომის მიხედვით, ასეთ ბავშვებს სჭირდებათ არა მხოლოდ ფიზიკური უსაფრთხოება, არამედ მზრუნველი და პროგნოზირებადი გარემო, რომელიც მათ ემოციურ აღდგენასა და ადაპტაციას შეუწყობს ხელს. ამ თვალსაზრისით, მინდობითი ოჯახი ბავშვის ტრავმის გავლენის შემცირებისა და კეთილდღეობის აღდგენის მნიშვნელოვან საშუალებად განიხილება (Lawrence, Carlson, Egeland, 2006).

ოჯახზე დაფუძნებული ზრუნვის უპირატესობა ასევე უკავშირდება ბავშვის საუკეთესო ინტერესის პრინციპს, რომელიც ბავშვთა დაცვის თანამედროვე სისტემის ერთ-ერთი ძირითადი საფუძველია. აღნიშნული პრინციპი გულისხმობს ისეთი გადაწყვეტილებების მიღებას, რომელიც მაქსიმალურად შეესაბამება ბავშვის უსაფრთხოების, განვითარების, განათლებისა და ემოციური კეთილდღეობის საჭიროებებს. სწორედ ამიტომ, საერთაშორისო და ეროვნული პრაქტიკა უპირატესობას ანიჭებს ოჯახურ გარემოსთან მაქსიმალურად მიახლოებულ ზრუნვის ფორმებს, რადგან ისინი ბავშვს ინდივიდუალური განვითარების უფრო მეტ შესაძლებლობას სთავაზობს, ვიდრე ინსტიტუციური ზრუნვა (United Nations, 1989; Berens & Nelson, 2015).

Elizabeth Harlow მინდობით აღზრდას განიხილავს, როგორც ბავშვთა უფლებებზე დაფუძნებული ზრუნვის ფორმას, რომელიც ბავშვის ინდივიდუალურ საჭიროებებსა და საუკეთესო ინტერესებზეა ორიენტირებული. ავტორის მიხედვით, ოჯახური გარემო ბავშვის ემოციური და სოციალური განვითარებისათვის უფრო ხელსაყრელ პირობებს ქმნის, ვიდრე ინსტიტუციური ზრუნვა. სწორედ ოჯახზე დაფუძნებული ზრუნვის მნიშვნელობის ზრდამ და ბავშვთა უფლებებზე ორიენტირებული მიდგომების გაძლიერებამ მინდობითი აღზრდა თანამედროვე ბავშვთა დაცვის სისტემის ერთ-ერთ პრიორიტეტულ მიმართულებად აქცია (Harlow, 2014).

თავი 2. მინდობითი აღზრდის საერთაშორისო პრაქტიკა

2.1 მინდობითი აღზრდის ამერიკული მოდელის განხილვა

მინდობითი აღზრდის სისტემის განვითარებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ამერიკის შეერთებულ შტატებს. ამერიკული მოდელი ეფუძნება სახელმწიფოს, სასამართლო სისტემისა და სოციალური მომსახურების ერთობლივ მუშაობას, რომლის მიზანია ბავშვის უსაფრთხოებისა და კეთილდღეობის უზრუნველყოფა. მიუხედავად იმისა, რომ სისტემა შტატების დონეზე ფუნქციონირებს და ცალკეულ პროგრამებს შორის განსხვავებები არსებობს, ბავშვთა დაცვის ძირითად პრინციპებს ფედერალური კანონმდებლობა განსაზღვრავს (Child Welfare Information Gateway).

ბავშვის ალტერნატიულ ზრუნვაში განთავსება ძირითადად ხდება მაშინ, როდესაც მისი ოჯახში დარჩენა დაკავშირებულია ძალადობასთან, უგულვებელყოფასთან ან ირღვევა მისი უსაფრთხოება სხვა ნებისმიერი კუთხით. გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ჩართულები არიან სასამართლო ორგანოები, სახელმწიფო სააგენტოები და სოციალური მუშაკები, რომლებიც აფასებენ ბავშვის საჭიროებებს და განსაზღვრავენ შესაბამის ზრუნვის ფორმას (U.S. Department of Health & Human Services).

ამერიკული მინდობითი აღზრდის სისტემა მრავალფეროვანი მომსახურებით ხასიათდება. მათ შორისაა გადაუდებელი, მოკლევადიანი, გრძელვადიანი, ნათესაური და თერაპიულ მინდობით აღზრდა. მოდელების მრავალფეროვნება მიუთითებს იმაზე, რომ ბავშვის საჭიროებები ინდივიდუალურად უნდა შეფასდეს და ზრუნვის ფორმაც სწორედ ამ საჭიროებებს მოერგოს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ნათესაური და თერაპიული მინდობითი აღზრდა, რომლებიც ბავშვის სტაბილურობისა და ფსიქოემოციური მხარდაჭერის გაძლიერებას ემსახურება (Annie E. Casey Foundation, 2014; გაეროს ბავშვთა ფონდი, 2026)

ამერიკული მინდობითი აღზრდის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიზანს წარმოადგენს ბავშვისთვის მუდმივი და სტაბილური გარემოს უზრუნველყოფა. პრიორიტეტი ენიჭება

ბიოლოგიურ ოჯახთან რეინტეგრაციას, მაგრამ თუ ეს ბავშვის უსაფრთხოებას საფრთხეს უქმნის, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება შვილად აყვანის პოლიტიკას. ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა 1997 წლის Adoption and Safe Families Act-მა, რომელმაც ბავშვის უსაფრთხოება და მუდმივი ოჯახური გარემო პოლიტიკის ცენტრალურ მიზნად აქცია (ASFA, 1997).

ამერიკულ სისტემაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია როგორც მინდობით აღზრდაში მყოფი ბავშვების, ასევე მინდობითი აღზრდელების უფლებების დაცვას. სხვადასხვა შტატში შემუშავებულია Foster Children's Bill of Rights და Foster Parent Bill of Rights, რომლებიც განსაზღვრავს ბავშვების უფლებებს განათლებაზე, ჯანმრთელობის მომსახურებებსა და ოჯახთან ურთიერთობის შენარჩუნებაზე. მნიშვნელოვანი ნაბიჯი იყო 2014 წელს მიღებული კანონი „სექსუალური პრევენციისა და ოჯახების გაძლიერების შესახებ“, რომელმაც გააძლიერა 14 წლის და უფროსი ასაკის ბავშვების მონაწილეობა საკუთარი ზრუნვის დაგეგმვის პროცესში (Child Welfare Bills of Rights; Preventing Sex Trafficking and Strengthening Families Act, 2014).

მიუხედავად ძლიერი სამართლებრივი და ინსტიტუციური საფუძვლებისა, სისტემის ერთ-ერთ მთავარ გამოწვევად რჩება ბავშვის ხშირი გადაადგილება სხვადასხვა მინდობით ოჯახში, რაც შეიძლება უარყოფითად აისახოს მის სოციალურ ადაპტაციასა და ემოციურ მდგომარეობაზე. ასევე საყურადღებოა მინდობითი აღზრდის სისტემიდან გასული ახალგაზრდების მდგომარეობა, რომლებიც ხშირად აწყდებიან განათლების, დასაქმების თუ ფსიქიკური ჯანმრთელობის სირთულეებს. ეს კი მიუთითებს, რომ მინდობითი აღზრდის ეფექტიანობა მხოლოდ ბავშვის ოჯახში განთავსებით არ განისაზღვრება და საჭიროებს გრძელვადიან მხარდაჭერას (Courtney & Dworsky, 2012).

ამერიკული მინდობითი აღზრდის სისტემა თანამედროვე ბავშვთა დაცვის პოლიტიკის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მოდელად განიხილება და მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სხვა ქვეყნების პრაქტიკაზე. სისტემა გამოირჩევა მრავალფეროვანი ფორმებით, სოციალური მომსახურებების განვითარებით, ბავშვის უფლებებზე ორიენტირებული მიდგომებითა და

გრძელვადიან კეთილდღეობაზე ორიენტირებული პოლიტიკით, რაც საერთაშორისო დონეზე ხშირად გამოიყენება ბავშვთა დაცვის სისტემების განვითარების პროცესში.

2.2 მინდობითი აღზრდის პრაქტიკა ევროპის სხვადასხვა ქვეყანაში

ევროპის ქვეყნებში მინდობითი აღზრდის სისტემის განვითარება უკავშირდება დეინსტიტუციონალიზაციის პროცესსა და ოჯახზე დაფუძნებული ზრუნვის ფორმების გაძლიერებას. XX საუკუნის ბოლოდან განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო ინსტიტუციური დაწესებულებების შემცირებას და ისეთი მომსახურებების განვითარებას, რომლებიც ბავშვს ოჯახურ გარემოში ცხოვრების შესაძლებლობას მისცემდა. ამ პროცესში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა საერთაშორისო ორგანიზაციებმა და ევროპული რეფორმების მხარდაჭერამ (Harlow, 2014).

ევროპული პრაქტიკა განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ბავშვის ინდივიდუალურ საჭიროებებს, პრევენციულ მომსახურებებსა და ოჯახების მხარდაჭერას. სკანდინავიური ქვეყნები გამოირჩევიან welfare-state მოდელით, სადაც სახელმწიფოს აქტიური როლი აქვს ბავშვთა დაცვის პროცესში. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ბავშვის ინდივიდუალურ საჭიროებებს, მინდობითი აღზრდელის პროფესიულ მომზადებასა და მულტიდისციპლინურ მხარდაჭერას. სკანდინავიური პრაქტიკის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებას წარმოადგენს ბავშვის მონაწილეობა გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში, რაც ბავშვის უფლებებზე დაფუძნებული მიდგომის ერთ-ერთ გამოხატულებად მიიჩნევა (Maja Laklija, Foster Care Models in Europe; გაეროს ბავშვთა ფონდი, 2015).

აღმოსავლეთ და ცენტრალური ევროპის ქვეყნებში მინდობითი აღზრდის პრაქტიკა ძირითადად დეინსტიტუციონალიზაციის პროცესთან არის დაკავშირებული. ამ ქვეყნებში აქტიურად გამოიყენება ნათესაური მინდობითი ზრუნვა, რომელიც ბავშვს ნაცნობ სოციალურ გარემოსთან კავშირის შენარჩუნების შესაძლებლობას აძლევს. ნათესაური

მინდობითი ზრუნვის გამოყენებამდე სოციალური მუშაკები აფასებენ და ამზადებენ იმ პირს, რომელიც ბავშვის მოვლაზე იღებს პასუხისმგებლობას. ასეთი მომსახურება არსებობს მაგალითად იტალიაში, ლიტვაში, ხორვატიაში, საქართველოში. ამასთან, თანამედროვე ევროპული პრაქტიკა სულ უფრო მეტ ყურადღებას უთმობს მინდობითი აღმზრდელების პროფესიულ მომზადებას, რადგან ზრუნვის ხარისხი მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული მათ ცოდნასა და უნარებზე (გაეროს ბავშვთა ფონდი, 2015).

მიუხედავად ამისა, ევროპულ პრაქტიკაშიც რჩება რიგი გამოწვევები, რაც გამოიხატება სოციალური მომსახურებების არასაკმარისი განვითარებაში, პროფესიონალი სოციალური მუშაკების სიმცირესა და მინდობითი ოჯახების მხარდაჭერის სისტემის გაძლიერების საჭიროებაში. ეს განსაკუთრებით ეხება იმ ქვეყნებს, სადაც დეინსტიტუციონალიზაციის პროცესი შედარებით გვიან დაიწყო. სწორედ ამიტომ თანამედროვე ევროპული რეფორმები ორიენტირებულია არა მხოლოდ ინსტიტუციური ზრუნვის შემცირებაზე, არამედ ოჯახზე დაფუძნებული მომსახურებების ხარისხის გაუმჯობესებაზეც (Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care, 2012).

საერთაშორისო პრაქტიკა აჩვენებს, რომ მინდობითი აღზრდის ეფექტიანი სისტემა საჭიროებს როგორც სახელმწიფოს აქტიურ ჩართულობას, ისე პროფესიონალური სოციალური მომსახურებების განვითარებასა და მინდობითი ოჯახების მხარდაჭერას. მიუხედავად ქვეყნებს შორის არსებული განსხვავებისა, ორივე სისტემის მთავარი მიზანია ბავშვის უსაფრთხოების, კეთილდღეობისა და ოჯახურ გარემოში აღზრდის უზრუნველყოფა, რამაც მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა ბავშვთა დაცვის სისტემების განვითარებაზე.

თავი 3. მინდობითი აღზრდის სისტემა საქართველოში

3.1 მინდობითი აღზრდის რეგულირება საქართველოს კანონმდებლობაში

საქართველოს ბავშვთა დაცვის სისტემაში მინდობითი აღზრდა განიხილება ოჯახზე დაფუძნებული ალტერნატიული ზრუნვის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფორმად. მისი სამართლებრივი რეგულირება ეფუძნება როგორც საერთაშორისო სტანდარტებს, ისე ეროვნულ კანონმდებლობას, რომელიც განსაზღვრავს ბავშვის უფლებების დაცვისა და მინდობითი აღზრდის ძირითად პრინციპებს. ამ ჩარჩოს საფუძველს წარმოადგენს გაეროს ბავშვის უფლებათა კონვენცია და ალტერნატიული ზრუნვის სახელმძღვანელო პრინციპები, რომლებიც სახელმწიფოს ავალდებულებს უზრუნველყოს ბავშვის უსაფრთხოება და ხელი შეუწყოს ოჯახურ გარემოზე დაფუძნებული ზრუნვის განვითარებას (United Nations, 1989).

საქართველოში მინდობითი აღზრდის სისტემის განვითარება განსაკუთრებით გააქტიურდა დეინსტიტუციონალიზაციის პროცესის დაწყების შემდეგ, როდესაც ბავშვთა დაცვის პოლიტიკაში პრიორიტეტი მიენიჭა ოჯახურ გარემოში აღზრდასა და ინსტიტუციური ზრუნვის შემცირებას. ამ პროცესის მნიშვნელოვანი ნაბიჯი იყო 2005 წელს მიღებული კანონი „ბავშვთა დაცვისა და დეინსტიტუციონალიზაციის სამთავრობო სამოქმედო გეგმა“, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა ბავშვზე ორიენტირებული მომსახურებების განვითარებას. აღნიშნული რეფორმების შედეგად ეტაპობრივად შემცირდა ინსტიტუციურ ზრუნვაში მყოფ ბავშვთა რაოდენობა და გაიზარდა მინდობითი აღზრდის მნიშვნელობა ბავშვთა დაცვის სისტემაში. როგორც Ulybina აღნიშნავს, განხორციელებულმა ცვლილებებმა მნიშვნელოვნად შეცვალა ბავშვთა დაცვის სისტემა და გაზარდა მინდობითი აღზრდის როლი ბავშვთა დაცვის პოლიტიკაში (საქართველოს მთავრობა, 2005; Ulybina, 2018).

მინდობითი აღზრდის სამართლებრივი რეგულირების ერთ-ერთ ძირითად საფუძველს წარმოადგენს ბავშვის საუკეთესო ინტერესის დაცვა. საქართველოს ბავშვთა უფლებათა

კოდექსის მე-5 მუხლის მიხედვით, ბავშვთან დაკავშირებული ნებისმიერი გადაწყვეტილება მის საუკეთესო ინტერესებს უნდა ემსახურებოდეს, რაც ბავშვის უფლებების დაცვის ერთ-ერთ ძირითად პრინციპს წარმოადგენს. ამავე დროს, კოდექსის 26-ე მუხლი განსაზღვრავს, რომ ბავშვის ოჯახიდან განცალკევება მხოლოდ უკიდურესი აუცილებლობის შემთხვევაში შეიძლება განხორციელდეს. აღნიშნული მიდგომა ხაზს უსვამს იმას, რომ მინდობითი აღზრდა განიხილება არა როგორც ოჯახის ჩანაცვლების, არამედ ბავშვის დაცვისა და კეთილდღეობის უზრუნველყოფის საშუალება (საქართველოს პარლამენტი, 2019; Harlow, 2014).

ბავშვის უფლებების დაცვის მნიშვნელოვანი ნაწილია მისი მონაწილეობის უფლება. საქართველოს ბავშვთა უფლებათა კოდექსის მე-11 მუხლის მიხედვით, ბავშვს უფლება აქვს გამოხატოს საკუთარი აზრი და მონაწილეობა მიიღოს მის ცხოვრებასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში. აღნიშნული პრინციპი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მინდობითი აღზრდის სფეროში, რადგან ბავშვის საჭიროებებისა და შეხედულებების გათვალისწინება ხელს უწყობს უფრო ეფექტიანი და ინდივიდუალურ საჭიროებებზე მორგებული გადაწყვეტილებების მიღებას (საქართველოს პარლამენტი, 2019; United Nations, 1989).

მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია 2007 წელს მიღებულ კანონს, „შვილად აყვანისა და მინდობითი აღზრდის შესახებ“, რომელიც არეგულირებს მინდობითი აღზრდის საკითხებს, განსაზღვრავს მის ძირითად პრინციპებს, პროცესში ჩართული პირების უფლებებსა და მოვალეობებს, ასევე სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა ბავშვის უსაფრთხოებისა და კეთილდღეობის უზრუნველყოფის მიმართულებით. კანონის მიხედვით, მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანო პასუხისმგებელია მინდობითი აღზრდის პროცესის ზედამხედველობასა და ბავშვის უფლებების დაცვაზე. კანონის მიხედვით, მინდობითი აღზრდისას მთავარი ყურადღება უნდა მიექცეს ბავშვის საუკეთესო ინტერესების დაცვას, მის უსაფრთხოებას, სტაბილური გარემოს უზრუნველყოფას. ასევე ხელი უნდა შეეწყოს მისი პიროვნების ჩამოყალიბებასა და საზოგადოებაში ადაპტაციას (საქართველოს პარლამენტი, 2007).

განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სოციალური მუშაკის როლს მინდობით აღზრდის პროცესში. სოციალური მუშაკი მონაწილეობს მინდობითი ოჯახის შერჩევაში, ბავშვის საჭიროების შეფასებაში, მისი მდგომარეობის მონიტორინგსა და ოჯახის მხარდაჭერაში. სოციალური მუშაკის ჩართულობა მნიშვნელოვანია როგორც ბავშვის უფლებების დაცვის, ასევე მინდობითი ოჯახის მხარდაჭერის მიმართულებით. (საქართველოს პარლამენტი, 2007; SOS ბავშვთა სოფელი, ალტერნატიული ზრუნვა.)

საერთაშორისო პრაქტიკაში, მინდობითი აღზრდის პროცესში ხშირად ერთმანეთისგან გამიჯნულია ბავშვის სოციალური მუშაკისა და მინდობით ოჯახთან მომუშავე სპეციალისტის ფუნქციები. თუმცა, საქართველოში აღნიშნული ფუნქციები ძირითადად გაერთიანებულია და მიზნად ისახავს მინდობით ოჯახთან მომუშავე სხვადასხვა პროფესიონალის საქმიანობის კოორდინაციასა და ბავშვისთვის და მინდობითი ოჯახისთვის ერთიანი მხარდამჭერი სისტემის შექმნას. საქართველოს პრაქტიკაში სოციალური მუშაკის მრავალფუნქციური როლი დაკავშირებულია როგორც ბავშვის საჭიროებების შეფასებასთან, ისე მინდობითი ოჯახის მხარდაჭერასა და მონიტორინგთან (გაეროს ბავშვთა ფონდი, 2015; საქართველოს პარლამენტი, 2007).

საერთაშორისო პრაქტიკის მსგავსად, საქართველოში მინდობითი აღზრდის სისტემის განვითარება დაკავშირებულია ბავშვთა უფლებებზე ორიენტირებული პოლიტიკის გაძლიერებასთან. 2005 წლიდან განხორციელებული რეფორმების შედეგად შემცირდა ინსტიტუციურ ზრუნვაში მყოფ ბავშვთა რაოდენობა და გაიზარდა მინდობითი აღზრდის მნიშვნელობა ბავშვთა დაცვის პოლიტიკაში (Ulybina, 2018). საქართველოს კანონმდებლობა და ბავშვთა დაცვის პოლიტიკა ეტაპობრივად ცდილობს ბავშვზე ორიენტირებული მიდგომების გაძლიერებას, თუმცა სისტემის ეფექტიანობა კვლავ მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული სოციალური მომსახურებების განვითარებაზე, პროფესიონალი სპეციალისტების რესურსსა და სახელმწიფოს მხრიდან მხარდაჭერის ხარისხზე.

3.2 მინდობითი აღზრდის პრაქტიკული განხორციელება და არსებული გამოწვევები საქართველოში

საქართველოში მინდობითი აღზრდის პრაქტიკული განხორციელება წარმოადგენს ბავშვთა დაცვის სისტემის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებას და მიზნად ისახავს ბავშვისთვის უსაფრთხო, სტაბილური და ოჯახურ გარემოსთან მაქსიმალურად მიახლოებული პირობების შექმნას. თანამედროვე პრაქტიკა ორიენტირებულია ბავშვის ინდივიდუალური საჭიროებების გათვალისწინებაზე, სოციალური მომსახურებების განვითარებასა და ოჯახზე დაფუძნებული ზრუნვის ფორმების გაძლიერებაზე (Olga Ulybina; გაეროს ბავშვთა ფონდი, „ბავშვთა კეთილდღეობა საქართველოში“, 2023).

მინდობითი აღზრდის პროცესს წინ უძღვის ბავშვისა და ოჯახის სოციალური შეფასება. სოციალური მუშაკი სწავლობს ბავშვის ოჯახურ, სოციალურ და ფსიქოლოგიურ მდგომარეობას, აგროვებს ინფორმაციას სხვადასხვა წყაროებიდან, შემდეგ კი, შეფასების საფუძველზე, განსაზღვრავს რამდენად არის საჭირო ბავშვის ბიოლოგიური ოჯახიდან განცალკევება. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ბავშვის ემოციურ მდგომარეობას, ჯანმრთელობას, განათლებას, ოჯახურ კავშირებს. ბავშვის მინდობით აღზრდაში განთავსებისას გათვალისწინებული უნდა იყოს მისი ასაკი, საჭიროებები, გარემოსთან ადაპტაციის შესაძლებლობა (საქართველოს პარლამენტი, 2007; გაეროს ბავშვთა ფონდი, 2024).

საქართველოში მინდობითი აღზრდის პრაქტიკაში გამოიყენება როგორც ნათესაური, ისე არანათესაური მინდობითი აღზრდა. ასევე გამოიყენება გადაუდებელი მინდობითი აღზრდა, როდესაც ბავშვი გადაჰყავთ წინასწარ მომზადებულ მინდობით ოჯახში, რომელსაც შეუძლია ბავშვის დროებითი მიღება და უსაფრთხო გარემოს უზრუნველყოფა. მინდობითი აღზრდის პრაქტიკული განხორციელების პროცესში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია მინდობითი აღმზრდელების შერჩევასა და მომზადებას. მინდობითი აღმზრდელობის მსურველები გადიან შეფასების პროცესს, რომლის ფარგლებში ხდება მათი სოციალური, ფსიქოლოგიური და ოჯახური მდგომარეობის შესწავლა. ისინი

სწავლობენ ბავშვის განვითარებასთან, ტრავმებთან, ქცევით სირთულეებთან დაკავშირებულ საკითხებს. თუმცა, პრაქტიკაში გამოწვევად რჩება მინდობითი აღზრდელის პროფესიული მხარდაჭერის უწყვეტობა და სპეციალიზებული ცოდნის ხელმისაწვდომობა, განსაკუთრებით იმ ბავშვებთან მუშაობისას, რომლებსაც რთული ემოციური ან ქცევითი საჭიროებები აქვთ (საქართველოს პარლამენტი, 2007; SOS ბავშვთა სოფელი-ალტერნატიული ზრუნვის პროგრამები).

მინდობით აღზრდაში განსაკუთრებული როლი ენიჭება სოციალურ მუშაკს. მას ეხება ბავშვის მდგომარეობის რეგულარული მონიტორინგი, მინდობით ოჯახების გადამზადება, საჭიროებების შეფასება და ოჯახის მხარდაჭერა. სოციალური მუშაკები პერიოდულად აფასებენ ბავშვის საცხოვრებელ პირობებს, ემოციურ მდგომარეობასა და გარემოსთან ადაპტაციას. საჭიროების შემთხვევაში ისინი განსაზღვრვენ დამატებით მომსახურებებს, მათ შორის ფსიქოლოგიურ და ჯანდაცვის მხარდაჭერას. სოციალური მუშაკი ასევე მუშაობს ბიოლოგიურ ოჯახებთან, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში როდესაც ბავშვის ოჯახში დაბრუნების შესაძლებლობა არსებობს. ამ დროს ოჯახის გაძლიერებაზე მუშაობა სოციალური მუშაკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საქმიანობაა. თუმცა, პრაქტიკაში სოციალური მუშაკის მრავალფუნქციური როლი ხშირად დაკავშირებულია მაღალ დატვირთვასთან, რასაც ემატება სოციალური მუშაკების რაოდენობის სიმცირე, განსაკუთრებით რეგიონებში. ეს კი ზოგიერთ შემთხვევაში ართულებს თითოეული შემთხვევის ინდივიდუალურ საჭიროებებზე სრულყოფილ რეაგირებას (SOS ბავშვთა სოფელი - ოჯახის გაძლიერების პროგრამები; გაეროს ბავშვთა ფონდი, „ბავშვთა კეთილდღეობა საქართველოში“, 2023).

საქართველოში მინდობითი აღზრდის პრაქტიკული განხორციელება ასევე დაკავშირებულია სხვადასხვა უწყებებს შორის თანამშრომლობასთან. ბავშვთა დაცვის პროცესში ჩართული არიან სოციალური მომსახურების სააგენტო, საგანმანათლებლო დაწესებულებები, ჯანდაცვის სფეროს წარმომადგენლები და არასამთავრობო ორგანიზაციები. ბავშვთა ალტერნატიული ზრუნვის საერთაშორისო კლასიფიკაცია (ICare) განსაკუთრებულ ყურადღებას ანიჭებს მონაცემთა შეგროვებისა და სხვადასხვა უწყებებს

შორის თანამშრომლობას, რადგან ეს მნიშვნელოვანი ნაწილია ბავშვთა საჭიროებების სწორად შეფასებისა და მომსახურებების დაგეგმვისათვის (გაეროს ბავშვთა ფონდი, 2026).

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში მინდობითი აღზრდის სისტემის განვითარებას მნიშვნელოვანი ყურადღება ეთმობა, პრაქტიკაში კვლავ რჩება რიგი გამოწვევები, რომლებიც გავლენას ახდენს მომსახურების ეფექტიან განხორციელებაზე. ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პრობლემად მიიჩნევა ოჯახების მხარდამჭერი და პრევენციული მომსახურებების არასაკმარისი განვითარება. ამასთან, მომსახურებების ხელმისაწვდომობა რეგიონების მიხედვით არათანაბარია, რაც ბავშვებისა და ოჯახებისთვის საჭირო მხარდამჭერის მიღებას ართულებს. კვლევების მიხედვით, ბავშვთა კეთილდღეობის სისტემა კვლავ უფრო მეტად არის ორიენტირებული ოჯახის ჩამნაცვლებელ ზრუნვაზე, ვიდრე ოჯახების გაძლიერებასა და ბავშვის ოჯახიდან განცალკევების პრევენციაზე. ასევე შეზღუდულია ოჯახების მხარდამჭერი პროგრამების ხელმისაწვდომობა, განსაკუთრებით რეგიონებში. მნიშვნელოვან გამოწვევად რჩება ზრუნვის სისტემიდან გასული ახალგაზრდების საზოგადოებაში ინტეგრაცია. პრაქტიკაში ახალგაზრდები ხშირად აწყდებიან დამოუკიდებელი ცხოვრებისათვის საჭირო რესურსების ნაკლებობას. მიუხედავად იმისა, რომ სოციალურად დაუცველი ახალგაზრდებისთვის დაწესებულია გარკვეული შეღავათები, არსებული მექანიზმები ხშირად ვერ პასუხობს ყველა ახალგაზრდის საჭიროებას. ამიტომ ზრუნვიდან გასული ახალგაზრდების მხარდამჭერის მიმართულებით მნიშვნელოვანია დასაქმების ხელშეწყობა, სოციალური საცხოვრისის უზრუნველყოფა და მათი ინტერესების ადვოკატირება, რაც დამოუკიდებელი ცხოვრებისათვის აუცილებელ წინაპირობებს ქმნის. სახელმწიფო ზრუნვის სისტემიდან გასული ახალგაზრდების სოციალური ინტეგრაცია კვლავ სერიოზულ გამოწვევად რჩება და არსებული მხარდამჭერის მექანიზმები ხშირად არასაკმარისია (სალომე ნამიჭიშვილი, 2015).

მარიამ ბეგიაშვილის კვლევის მიხედვით, „მინდობითი აღზრდის პროგრამის განვითარების თავისებურებები საქართველოში,“ კვლავ გამოწვევად რჩება მომსახურებების მრავალფეროვნებისა და სპეციალიზებული ზრუნვის განვითარება.

ავტორი მიუთითებს, რომ მიუხედავად კანონმდებლობით განსაზღვრული სხვადასხვა ფორმის მინდობითი აღზრდისა, პრაქტიკაში ზოგიერთი მომსახურება ნაკლებად გამოიყენება. განსაკუთრებულ პრობლემად სახელდება სპეციალიზებული და ჩამნაცვლებელი მინდობითი აღზრდის არასაკმარისი განვითარება. ეს ართულებს იმ ბავშვების მხარდაჭერას, რომლებსაც განსაკუთრებული ემოციური, ქცევითი ან ფსიქოლოგიური საჭიროებები აქვთ. ასევე ხაზგასმულია, რომ მინდობითი ოჯახების მოძიება და შენარჩუნება პრაქტიკაში ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სირთულეს წარმოადგენს (მარიამ ბეგიაშვილი, 2017).

ამრიგად, საქართველოში მინდობითი აღზრდის სამართლებრივი ჩარჩო არსებობს და განვითარებულია, თუმცა მისი პრაქტიკული განხორციელება კვლავ მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული პროფესიული რესურსების, ოჯახების მხარდაჭერის, მონიტორინგის, სპეციალიზებული მომსახურებებისა და პრევენციული პროგრამების გაძლიერებაზე.

თავი 4. მინდობითი აღზრდის სისტემის არსებული მდგომარეობის შეფასება

4.1 მინდობითი აღზრდის სისტემის ძლიერი და სუსტი მხარეების გამოვლენა

მინდობითი აღზრდა თანამედროვე ბავშვთა დაცვის სისტემაში განიხილება, როგორც ოჯახზე დაფუძნებული ალტერნატიული ზრუნვის ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტიანი ფორმა. მისი მთავარი უპირატესობა მდგომარეობს იმაში, რომ ბავშვი იზრდება ოჯახურ გარემოში, სადაც აქვს შესაძლებლობა ჩამოუყალიბდეს სტაბილური ემოციური კავშირები, უსაფრთხოების განცდა და სოციალური ურთიერთობების გამოცდილება. ოჯახური გარემო ბავშვის ფსიქოსოციალური განვითარებისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია,

რადგან იგი ხელს უწყობს ემოციურ სტაბილურობას, კომუნიკაციის უნარების განვითარებასა და საზოგადოებაში ინტეგრაციას (Bowlby, 1969).

მინდობითი აღზრდის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ძლიერ მხარედ მიიჩნევა ინდივიდუალურ საჭიროებებზე ორიენტირებული მიდგომა. ინსტიტუციურ ზრუნვასთან შედარებით, მინდობით ოჯახში ბავშვს უფრო მეტი შესაძლებლობა აქვს მიიღოს ინდივიდუალური ყურადღება, ემოციური მხარდაჭერა და სტაბილური გარემო. კვლევები აჩვენებს, რომ ოჯახურ გარემოში გაზრდილი ბავშვები უკეთ ახერხებენ სოციალურ ადაპტაციასა და ემოციური ურთიერთობების ჩამოყალიბებას (Berens & Nelson, 2015).

მინდობითი აღზრდის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ძლიერ მხარედ მიიჩნევა ბავშვის დაცვა ძალადობისა და არასათანადო მოპყრობისაგან. კვლევების მიხედვით, მინდობით აღზრდაში მყოფი ბავშვების დიდი ნაწილი ბიოლოგიურ ოჯახში ძალადობისა და უგულვებელყოფის მსხვერპლი იყვნენ და უწევდათ მძიმე სოციალურ პირობებში ცხოვრება. ასეთ შემთხვევებში კი ალტერნატიული ზრუნვა ხელს უწყობს ბავშვის უსაფრთხოებას და განმეორებითი ძალადობის რისკის შემცირებას. მასთან მნიშვნელოვანი მიმართულებაა ბავშვის ბიოლოგიურ ოჯახთან რეინტეგრაციაზე მუშაობა და ოჯახის გაძლიერების პროგრამის გამოყენება (Lawrence, Carlson, Egeland, 2006; SOS ბავშვთა სოფელი — ოჯახის გაძლიერების პროგრამები).

სისტემის ძლიერ მხარეს წარმოადგენს ასევე მულტიდისციპლინური მიდგომა. ამ დროს ბავშვის საჭიროების შეფასებასა და მხარდაჭერის პროცესში ჩართულები არიან სოციალური მუშაკები, ფსიქოლოგები, პედაგოგები, ჯანდაცვის სფეროს წარმომადგენლები, რაც ბავშვისთვის სხვადასხვა სახის მომსახურების შეთავაზებას უწყობს ხელს. განსაკუთრებული ყურადღება ენიჭება სოციალური მუშკის როლს, რომელიც უზრუნველყოფს ბავშვის მდგომარეობის მონიტორინგს და მინდობითი ოჯახის მხარდაჭერას (გაეროს ბავშვთა ფონდი, 2026).

მიუხედავად ამისა, კვლევებმა აჩვენა, რომ მინდობითი აღზრდის სისტემასთან დაკავშირებულია რიგი სირთულეებიც. ერთ-ერთ საყურადღებო გამოწვევას კი

წარმოადგენს მინდობით აღზრდაში მყოფი ბავშვების ქცევითი, ემოციური და ფსიქოლოგიური სირთულეების მაღალი მაჩვენებელი. Lawrence-ის, Carlson-ისა და Egeland-ის კვლევის მიხედვით, მინდობით აღზრდაში მყოფ ბავშვებში ხშირად ფიქსირდება შფოთვა, დეპრესია, ქცევითი პრობლემები, სოციალური ადაპტაციის სირთულეები, რაც დამატებით პროფესიულ მხარდაჭერას საჭიროებს. მნიშვნელოვან სირთულეს წარმოადგენს ბავშვის მრავალჯერადი გადაყვანა სხვადასხვა ოჯახში. კვლევები მიუთითებს, რომ ადგილმდებარეობის ხშირი ცვლილება ბავშვის ემოციურ მდგომარეობასა და სოციალურ ურთიერთობებზე ცუდად მოქმედებს. განსაკუთრებით მაღალია აღნიშნული რისკი იმ ბავშვებისთვის, რომლებსაც უკვე აქვთ ქცევითი ან ემოციური სირთულეები (Lawrence, Carlson, Egeland, 2006).

საქართველოში მინდობითი აღზრდის სისტემის განვითარებასთან ერთად გაძლიერდა ოჯახზე დაფუძნებული ზრუნვის მნიშვნელობა, თუმცა კვლავ რჩება ისეთი პრობლემები, როგორებიცაა მინდობითი ოჯახების არასაკმარისი რაოდენობა, რეგიონებში მომსახურებების შეზღუდული ხელმისაწვდომობა და სოციალური მუშაკების მაღალი სამუშაო დატვირთვა. ქეთი ხუციშვილი აღნიშნავს, რომ სოციალური მუშაკები ხშირად 100–200 შემთხვევაზე მუშაობენ, რაც ართულებს ბავშვის მდგომარეობის რეგულარულ მონიტორინგს, ინდივიდუალური საჭიროებების სიღრმისეულ შეფასებასა და ოჯახების ეფექტიან მხარდაჭერას. შედეგად, მომსახურების ხარისხი მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული არსებული პროფესიული რესურსების მოცულობაზე (ხუციშვილი, 2024).

4.2 სახელმწიფოს როლისა და ჩართულობის მიმოხილვა მინდობითი აღზრდის განვითარებაში

მინდობითი აღზრდის სისტემის განვითარებაში სახელმწიფოს ჩართულობას ერთ-ერთი გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს, რადგან ბავშვთა დაცვის ეფექტიანი სისტემა საჭიროებს არა მხოლოდ შესაბამის სამართლებრივ რეგულირებას, არამედ სოციალური მომსახურებების, მხარდამჭერი პროგრამებისა და ბავშვზე ორიენტირებული პოლიტიკის განვითარებასაც. თანამედროვე ბავშვთა დაცვის პოლიტიკა განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ბავშვის საუკეთესო ინტერესების დაცვას, ოჯახზე დაფუძნებული ზრუნვის ფორმების განვითარებასა და პრევენციული მომსახურებების გაძლიერებას (Harlow, 2014; Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care, 2012).

საქართველოში სახელმწიფოს ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფუნქციას წარმოადგენს მინდობითი აღზრდის პროგრამების დაფინანსება, მინდობითი ოჯახების შერჩევისა და მომზადების უზრუნველყოფა, მომსახურებების მონიტორინგი, სოციალური მუშაკების რესურსით უზრუნველყოფა და ზრუნვიდან გასული ახალგაზრდების მხარდაჭერის პროგრამების განვითარება. სწორედ სახელმწიფოს აქტიურ მონაწილეობაზე დამოკიდებული, რამდენად ეფექტიანად ხორციელდება ბავშვთა უფლებების დაცვა და ოჯახზე დაფუძნებული ზრუნვის სისტემის განვითარება.

საერთაშორისო პრაქტიკა აჩვენებს, რომ სახელმწიფოს აქტიური ჩართულობა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია დეინსტიტუციონალიზაციის პროცესში. ინსტიტუციური ზრუნვის შემცირება შეუძლებელი იყო სახელმწიფოს მხრიდან ოჯახზე დაფუძნებული ალტერნატიული მომსახურებების განვითარების გარეშე. აღნიშნული მიდგომა საქართველოშიც აისახა დეინსტიტუციონალიზაციის რეფორმებში, რომლებმაც ხელი შეუწყო მინდობითი აღზრდის განვითარებასა და ინსტიტუციურ ზრუნვაზე დამოკიდებულების შემცირებას. თუმცა, ამ პროცესის წარმატებით გაგრძელება კვლავ საჭიროებს სახელმწიფო მხარდაჭერასა და მომსახურებების შემდგომ განვითარებას

(Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care, 2012).

სახელმწიფოს აქტიური ჩართულობა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მინდობითი აღმზრდელების პროფესიული მხარდაჭერის მიმართულებით. ტრავმული გამოცდილებების მქონე ბავშვებთან მუშაობა საჭიროებს სპეციალიზებულ ცოდნასა და მუდმივ პროფესიულ მხარდაჭერას. შესაბამისად, სახელმწიფოს მნიშვნელოვანი ფუნქციაა მინდობითი აღმზრდელების გადამზადების, პროფესიული კონსულტაციებისა და სპეციალიზებული მომსახურებების განვითარების ხელშეწყობა, რაც მნიშვნელოვნად აისახება ბავშვის კეთილდღეობასა და მინდობითი აღზრდის ხარისხზე (Lawrence, Carlson, Egeland, 2006).

სახელმწიფოს ჩართულობა მნიშვნელოვანია ზრუნვიდან გასული ახალგაზრდების მხარდაჭერის მიმართულებით. დამოუკიდებელი ცხოვრებისათვის მომზადების პროგრამები, განათლებისა და დასაქმების ხელშეწყობა და სოციალური ინტეგრაციის მხარდაჭერა მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ახალგაზრდების მომავალზე. კვლევების მიხედვით, იმ ქვეყნებში, სადაც სახელმწიფო უზრუნველყოფს მინდობითი აღზრდიდან გასული ახალგაზრდების მომსახურებების განვითარებას, მათი საზოგადოებაში ინტეგრაცია უფრო ეფექტიანად მიმდინარეობს. შესაბამისად, სახელმწიფოს როლი არ სრულდება მხოლოდ ბავშვის მინდობით მოვლაში განთავსებით და მოიცავს მის მხარდაჭერას ზრუნვის სისტემის დატოვების შემდეგაც (სალომე ნამიჭეიშვილი, 2015).

სახელმწიფოს ჩართულობა მინდობითი აღზრდის სისტემის განვითარებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს როგორც სამართლებრივი და სოციალური პოლიტიკის, ისე მომსახურებების ორგანიზებისა და პროფესიული მხარდაჭერის მიმართულებით. ეფექტიანი ბავშვთა დაცვის სისტემა საჭიროებს კოორდინირებულ მუშაობას, მონაცემებზე დაფუძნებულ მიდგომებსა და ბავშვზე ინდივიდუალურ საჭიროებებზე ორიენტირებული მომსახურებების განვითარებას, რაც ხელს შეუწყობს მინდობითი აღზრდის სისტემის ეფექტიანობისა და ბავშვის კეთილდღეობის გაუმჯობესებას.

მინდობითი აღზრდის სისტემის ძლიერ მხარეებს წარმოადგენს ოჯახზე დაფუძნებული ზრუნვის განვითარება, ბავშვის ინდივიდუალურ საჭიროებებზე ორიენტირებული მიდგომა და მულტიდისციპლინური თანამშრომლობა. თუმცა, სისტემის ეფექტიანობას კვლავ ზღუდავს სოციალური მუშაკების მაღალი დატვირთვა, რეგიონებში მომსახურებების არათანაბარი ხელმისაწვდომობა, მინდობითი ოჯახების სიმცირე და სპეციალიზებული მომსახურებების არასაკმარისი განვითარება. აღნიშნული გამოწვევების გადაჭრაში განსაკუთრებული როლი სახელმწიფოს ეკისრება, რადგან სწორედ მისი მხარდაჭერა განსაზღვრავს სისტემის მდგრადობასა და ბავშვის კეთილდღეობის უზრუნველყოფის ხარისხს.

თავი 5. მინდობითი აღზრდის სისტემის განვითარების შესაძლებლობები საქართველოში

5.1 საერთაშორისო გამოცდილების მნიშვნელობა სისტემის განვითარებისთვის

მინდობითი აღზრდის სისტემაში საერთაშორისო გამოცდილებას და მის გაზიარებას მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია. სხვადასხვა ქვეყნების პრაქტიკა საშუალებას იძლევა შეფასდეს ბავშვთა დაცვის სისტემაში გამოყენებული მიდგომები, ეფექტიანი პრაქტიკები და არსებულ გამოწვევები. საერთაშორისო გამოცდილების გათვალისწინება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ისეთი ქვეყნებისათვის, სადაც ბავშვთა დაცვის სისტემა ისევ განვითარების პროცესშია, განსაკუთრებით აღმოსავლეთ ევროპისა და ცენტრალური აზიის რეგიონებში. ეს ხელს უწყობს როგორც არსებული გამოწვევების უკეთ გააზრებას, ასევე ეფექტიანი მოდელებისა და პრაქტიკული მექანიზმების დანერგვას (გაეროს ბავშვთა ფონდი, 2020).

საერთაშორისო გამოცდილების მნიშვნელობა განსაკუთრებით გამოიკვეთა დეინსტიტუციონალიზაციის პროცესში. სხვადასხვა ქვეყნების რეფორმებმა აჩვენა, რომ ინსტიტუციური ზრუნვის შემცირება ეფექტიანი ვერ იქნება, თუ პარალელურად არ განვითარდება ოჯახზე დაფუძნებული მომსახურებები, ოჯახის გაძლიერების პროგრამები და მინდობითი აღზრდის სისტემა. მსგავსი გამოცდილებების გაზიარება მნიშვნელოვანია იმისათვის, რომ ბავშვთა დაცვის პოლიტიკა უფრო მეტად იყოს ორიენტირებული ბავშვის ოჯახიდან განცალკევების პრევენციაზე და ბიოლოგიური ოჯახის მხარდაჭერაზე (Guidelines for the Alternative Care of Children, 2012).

საერთაშორისო გამოცდილების გაზიარება მინდობითი აღზრდის სისტემის განვითარების პროცესში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ პრაქტიკული მექანიზმების დანერგვისათვის, რომლებიც სხვადასხვა ქვეყანაში ეფექტიან მიდგომებად ჩამოყალიბდა. სკანდინავიურ ქვეყნებში მინდობითი აღზრდელები სისტემატიურად გადიან პროფესიულ მომზადებას და თანამშრომლობენ სოციალურ მუშაკებთან, ფსიქოლოგებთან და სხვა სპეციალისტებთან. ეს მიდგომ ხელს უწყობს ბავშვის ემოციური მდგომარეობის გაუმჯობესებასა და ოჯახში განთავსების სტაბილურობის შენარჩუნებას. მსგავსი პრაქტიკა მნიშვნელოვანია იმითაც, რომ მინდობითი აღზრდელები არ განიხილებიან მხოლოდ დროებით მზრუნველ პირებად, არამედ ბავშვთა დაცვის სისტემის აქტიურ მონაწილეებად (Maja Laklija, 2011).

საერთაშორისო გამოცდილებამ ასევე დაგვანახა თერაპიული მინდობითი აღზრდის განვითარების მნიშვნელობა. აღნიშნული მოდელი ეფუძნება სპეციალურად მომზადებული მინდობითი ოჯახების, სოციალური მუშაკებისა და ფსიქოლოგების ერთობლივ მუშაობას. კვლევები მიუთითებს, რომ მსგავსი მიდგომები ხელს უწყობს ბავშვებში ქცევითი პრობლემების შემცირებასა და სოციალურ ადაპტაციას. აღნიშნული გამოცდილება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ ქვეყნებისთვის, სადაც სპეციალიზებული მომსახურებები ჯერ კიდევ განვითარების პროცესშია (Chamberlain, P., Treatment Foster Care).

ევროპული მინდობითი აღზრდის გამოცდილება მნიშვნელოვან ყურადღებას უთმობს ოჯახის გაძლიერებისა და ბავშვის ოჯახიდან განცალკევების პრევენციის პოლიტიკას. Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს ისეთ მომსახურებებს, რომლებიც ხელს უწყობს ბავშვის ბიოლოგიურ ოჯახში დარჩენას და ოჯახის სოციალური თუ ეკონომიკური სირთულეების შემცირებას. აღნიშნული მიდგომა მნიშვნელოვანია, რადგან ბავშვთა დაცვის პოლიტიკაში პრიორიტეტად განიხილება არა მხოლოდ ალტერნატიული ზრუნვის განვითარება, არამედ ბავშვის ოჯახურ გარემოში აღზრდის შესაძლებლობის შენარჩუნებაც (Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care, 2012).

ასევე მნიშვნელოვანია ზრუნვიდან გასული ახალგაზრდების მხარდაჭერის მიმართულება. ევროპისა და ამერიკის პრაქტიკაში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა მინდობითი აღზრდიდან გასული ახალგაზრდების მხარდამჭერ პროგრამებს, რომლებიც ახალგაზრდებს დამოუკიდებელი ცხოვრებისათვის მომზადებაში ეხმარება. ახალგაზრდებს ზრუნვიდან გასვლის შემდეგაც უნარჩუნდებათ სოციალური მუშაკისა და სხვა სპეციალისტების მხარდაჭერა. პროგრამები მოიცავს განათლების, დასაქმების, ფსიქოლოგიური მხარდაჭერის, ფინანსური მართვისა და საცხოვრებლის ხელმისაწვდომობის ხელშეწყობას. ამერიკაში ფართოდ გამოიყენება დამოუკიდებელი ცხოვრების პროგრამები (ILP), რომლებიც მიზნად ისახავს მინდობით აღზრდაში მყოფი და ზრუნვიდან გასული ახალგაზრდების დამოუკიდებელი ცხოვრებისათვის მომზადებას და სოციალური ადაპტაციის მხარდაჭერას (Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care, 2012; Child Welfare Information Gateway).

5.2 მინდობითი აღზრდის სისტემის გაუმჯობესების შესაძლო გზების განსაზღვრა

საქართველოში მინდობითი აღზრდის სისტემის განვითარება საჭიროებს ბავშვზე ორიენტირებული, კოორდინირებული და ინდივიდუალურ საჭიროებებზე მორგებული მიდგომების გაძლიერებას. მიუხედავად იმისა, რომ ქვეყანაში მნიშვნელოვნად განვითარდა ოჯახზე დაფუძნებული ალტერნატიული ზრუნვის ფორმები, სისტემის ეფექტიანობის გასაზრდელად აუცილებელია არსებული მომსახურებების ხარისხობრივი გაუმჯობესება და სპეციალიზებული მხარდაჭერის განვითარება.

მინდობითი აღზრდის სისტემის განვითარების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებას წარმოადგენს პრევენციული და ოჯახის გაძლიერების მომსახურებების გაფართოება. აუცილებელია ისეთი პროგრამების განვითარება, რომლებიც ოჯახებს სოციალურ, ფსიქოლოგიურ და ეკონომიკურ მხარდაჭერას გაუწევს და ბავშვის ოჯახიდან განცალკევების რისკს შეამცირებს. განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს რეგიონებში მომსახურებების ხელმისაწვდომობის გაზრდას. ოჯახის მხარდამჭერი პროგრამები და დღის ცენტრები ძირითადად დიდ ქალაქებსა და რაიონულ ცენტრებში ფუნქციონირებს, რაც სხვადასხვა რეგიონში მცხოვრები ოჯახებისთვის მომსახურებების მიღებას ართულებს. დროული მხარდაჭერა კი ხელს უწყობს ბავშვის უსაფრთხო ოჯახურ გარემოში დარჩენას და რეინტეგრაციის პროცესის გაძლიერებას (Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care, 2012).

პრაქტიკაში ბავშვთა კეთილდღეობის სისტემა უფრო მეტად ოჯახის ჩამნაცვლებელ მომსახურებებზეა ორიენტირებული, მაშინ როდესაც პრევენციული და ოჯახის მხარდამჭერი პროგრამების განვითარება შეზღუდულია. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია ისეთი მომსახურებების გაფართოება, რომლებიც ხელს შეუწყობს ბავშვის ოჯახიდან განცალკევების პრევენციას, ოჯახების სოციალურ და ეკონომიკურ მხარდაჭერასა და რეინტეგრაციის პროცესის გაძლიერებას (ნამიჭეიშვილი, 2015).

მნიშვნელოვანია ასევე საზოგადოების ცნობიერების ამაღლება მინდობითი აღზრდის მნიშვნელობის შესახებ. საზოგადოების ინფორმირებულობა ხელს შეუწყობს მინდობითი აღზრდის სისტემის მიმართ ნდობის გაზრდას, ახალი მინდობითი ოჯახების ჩართულობასა და ბავშვთა დაცვის პროცესში საზოგადოების აქტიურ მონაწილეობას. ამ მიმართულებით განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს საინფორმაციო კამპანიებსა და საგანმანათლებლო აქტივობებს, რომლებიც საზოგადოების ცნობიერების ამაღლებასა და მინდობითი აღზრდის მნიშვნელობის სწორად გააზრებას შეუწყობს ხელს (UNICEF Georgia Reports; SOS ბავშვთა სოფელი — ალტერნატიული ზრუნვის პროგრამები).

მნიშვნელოვანია ასევე სოციალური მუშაკების პროფესიული რესურსებისა და სამუშაო პირობების გაძლიერება. ბავშვთა დაცვის სფეროში ეფექტიანი მუშაობა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული სოციალური მუშაკებზე, რომ ბავშვსა და ოჯახთან ინდივიდუალური და მუდმივი მუშაობა განახორციელონ. შესაბამისად, აუცილებელია სოციალური მუშაკების რაოდენობის გაზრდა, სამუშაო დატვირთვის შემცირება და პროფესიული მხარდაჭერის მექანიზმების განვითარება, განსაკუთრებით რეგიონებში, სადაც მომსახურებების ხელმისაწვდომობა შედარებით შეზღუდულია. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს სახელმწიფო ზრუნვიდან გასვლის პროცესის უფრო ეტაპობრივად და ინდივიდუალურ საჭიროებებზე მორგებულ დაგეგმვას. მნიშვნელოვანია, რომ ზრუნვიდან გასვლა არ იყოს მხოლოდ ფორმალური პროცესი და ახალგაზრდებს სისტემიდან გასვლის შემდეგაც ჰქონდეთ შესაძლებლობა მიიღონ შესაბამისი მხარდაჭერა. ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანია დამოუკიდებელი ცხოვრებისათვის მომზადებაზე მუშაობის გაძლიერება ჯერ კიდევ ზრუნვის პერიოდში, რათა ახალგაზრდებმა შეძლონ განათლებასთან, დასაქმებასთან და სოციალურ გარემოსთან ადაპტაცია. მსგავსი მიდგომები ხელს შეუწყობს მათი სოციალური მოწყვლადობის შემცირებასა და საზოგადოებაში ინტეგრაციის პროცესის გაძლიერებას (ნამიჭეიშვილი, 2015; Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care, 2012).

საქართველოში მინდობითი აღზრდის სისტემის განვითარება მნიშვნელოვნად არის დაკავშირებული როგორც პრევენციული და ოჯახის მხარდამჭერი მომსახურებების გაძლიერებასთან, ისე სპეციალიზებული მხარდაჭერის, პროფესიული რესურსებისა და კოორდინირებული მუშაობის განვითარებასთან. კვლევამ აჩვენა, რომ მინდობითი აღზრდა ბავშვთა დაცვის სისტემის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებას წარმოადგენს, თუმცა მისი ეფექტიანობის გასაზრდელად აუცილებელია ბავშვის ინდივიდუალურ საჭიროებებზე მეტად ორიენტირებული და გრძელვადიან მხარდაჭერაზე დაფუძნებული მიდგომების გაძლიერება. საერთაშორისო გამოცდილებისა და ადგილობრივი პრაქტიკის გათვალისწინება ხელს შეუწყობს საქართველოში უფრო სტაბილური, ბავშვზე ორიენტირებული და ეფექტიანი მინდობითი აღზრდის სისტემის განვითარებას. (UNICEF Georgia Reports).

ძირითადი მიგნებები

- კვლევის ფარგლებში გამოიკვეთა, რომ მინდობითი აღზრდა ინსტიტუციურ ზრუნვასთან შედარებით უფრო მეტად უწყობს ხელს ბავშვის კეთილდღეობას, რადგან უზრუნველყოფს ოჯახურ გარემოში აღზრდას, ემოციური კავშირების ჩამოყალიბებასა და ბავშვის ინდივიდუალურ საჭიროებებზე ორიენტირებულ ზრუნვას.
- საერთაშორისო და ადგილობრივი პრაქტიკის შედარებამ გამოავლინა, რომ მინდობითი აღზრდის წარმატება პირდაპირ კავშირშია სახელმწიფოს შესაძლებლობასთან, უზრუნველყოს როგორც მინდობითი ოჯახების მომზადება და მხარდაჭერა, ისე ბავშვზე მორგებული სერვისების ხელმისაწვდომობა.

- კვლევის ფარგლებში გამოიკვეთა, რომ დეინსტიტუციონალიზაციის პროცესმა მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი საქართველოში ოჯახზე დაფუძნებული ზრუნვის განვითარებას, თუმცა ინსტიტუციური ზრუნვის ალტერნატივების სრულყოფილი განვითარება კვლავ გამოწვევად რჩება.
- საქართველოში მინდობითი აღზრდის სამართლებრივი ჩარჩო შექმნილია და საერთაშორისო სტანდარტების ძირითად პრინციპებს ეყრდნობა, თუმცა სისტემის ეფექტიანობის გასაზრდელად კვლავ საჭიროა მომსახურებებისა და მხარდაჭერის მექანიზმების განვითარება.
- კვლევის შედეგები მიუთითებს, რომ სოციალური მუშაკების მაღალი დატვირთვა გავლენას ახდენს შემთხვევების მართვის ხარისხზე, ოჯახების მხარდაჭერის პროცესსა და ბავშვის საჭიროებების დროულ შეფასებაზე.
- ანალიზმა აჩვენა, რომ რეგიონებს შორის მომსახურებების ხელმისაწვდომობის განსხვავება ქმნის არათანაბარ პირობებს ბავშვებისა და ოჯახებისთვის, რაც სისტემის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს.
- გამოიკვეთა, რომ ზრუნვიდან გასული ახალგაზრდების მხარდაჭერა მინდობითი აღზრდის სისტემის შედარებით ნაკლებად განვითარებული მიმართულებაა, რაც ზრდის მათი სოციალური და ეკონომიკური სირთულეების რისკს.
- დადგინდა, რომ მინდობითი აღზრდის სისტემის შემდგომი განვითარებისთვის მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ახალი სერვისების შექმნა, არამედ ოჯახების მხარდამჭერი და პრევენციული პროგრამების გაძლიერება, პროფესიული რესურსების განვითარება, მინდობითი ოჯახების მხარდაჭერის მექანიზმების გაუმჯობესება და ზრუნვიდან გასული ახალგაზრდებისათვის დამატებითი სერვისების შექმნა.

დასკვნა

მინდობითი აღზრდა თანამედროვე ბავშვთა დაცვის სისტემის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებას წარმოადგენს და განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება იმ ბავშვების კეთილდღეობის უზრუნველყოფაში, რომლებიც სხვადასხვა მიზეზის გამო მოკლებულნი არიან ბიოლოგიურ ოჯახში აღზრდის შესაძლებლობას. საერთაშორისო და ადგილობრივი ლიტერატურის ანალიზმა აჩვენა, რომ ბავშვისათვის უსაფრთხო და სტაბილური ოჯახური გარემოს შექმნა მნიშვნელოვნად ამცირებს იმ რისკებს, რომლებიც დაკავშირებულია ინსტიტუციურ ზრუნვასთან და ხელს უწყობს მის სრულფასოვან განვითარებას.

საქართველოში განხორციელებულმა დეინსტიტუციონალიზაციის პროცესმა მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა ბავშვთა დაცვის სისტემის ტრანსფორმაციაზე. ოჯახზე დაფუძნებული ზრუნვის ფორმების განვითარებამ შეცვალა სახელმწიფოს მიდგომა ბავშვთა კეთილდღეობის საკითხებისადმი და მინდობითი აღზრდა ბავშვთა დაცვის პოლიტიკის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან კომპონენტად ჩამოყალიბდა. მიუხედავად ამისა, სისტემის განვითარება ჯერ კიდევ არ შეიძლება დასრულებულ პროცესად ჩაითვალოს.

ნაშრომის ფარგლებში გამოიკვეთა, რომ მინდობითი აღზრდის ეფექტიანობა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული არა მხოლოდ სამართლებრივ რეგულირებაზე, არამედ პრაქტიკაში არსებული რესურსების ხარისხსა და ხელმისაწვდომობაზე. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სოციალური მუშაკების პროფესიულ მხარდაჭერას, მინდობითი ოჯახების მომზადებას, ოჯახების გაძლიერებაზე ორიენტირებული მომსახურებების განვითარებასა და სხვადასხვა უწყებებს შორის კოორდინირებულ თანამშრომლობას.

მნიშვნელოვან გამოწვევად რჩება რეგიონებში მომსახურებების არათანაბარი ხელმისაწვდომობა, სპეციალიზებული სერვისების სიმცირე და ზრუნვიდან გასული ახალგაზრდების მხარდაჭერის მექანიზმების არასაკმარისი განვითარება. აღნიშნული გარემოებები მიუთითებს, რომ სისტემის ეფექტიანობის შეფასებისას აუცილებელია

ყურადღება გამახვილდეს არა მხოლოდ ბავშვის მინდობით ოჯახში განთავსებაზე, არამედ მისი გრძელვადიანი კეთილდღეობის უზრუნველყოფაზეც.

შესაბამისად, მინდობითი აღზრდის სისტემის შემდგომი განვითარება საჭიროებს პრევენციული და ოჯახების მხარდამჭერი პროგრამების გაძლიერებას, პროფესიული რესურსების ზრდას და ბავშვის ინდივიდუალურ საჭიროებებზე ორიენტირებული მომსახურებების გაფართოებას. მხოლოდ ასეთი კომპლექსური მიდგომის პირობებში იქნება შესაძლებელი ბავშვთა უფლებების ეფექტიანი დაცვა და ისეთი სისტემის ჩამოყალიბება, რომელიც მაქსიმალურად უპასუხებს ბავშვის საუკეთესო ინტერესებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

American Bar Association. (2012). Child Welfare Bills of Rights for Foster Children. Retrieved from:

https://www.americanbar.org/groups/public_interest/child_law/resources/child_law_practiceonline/child_law_practice/vol_31/december_2012/child_welfare_billsofrightsforfosterchildren0/

Berens, A. E., & Nelson, C. A. (2015). The Science of Early Adversity: Is There a Role for Large Institutions in the Care of Vulnerable Children? *The Lancet*, 388–398. Retrieved from:

[https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(14\)61131-4/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(14)61131-4/fulltext)

Bowlby, J. (1969). Attachment and Loss: Volume I. Attachment. New York: Basic Books.

Chamberlain, P. (2002). Treatment Foster Care. Oregon Social Learning Center. Retrieved from:

<https://www.oslc.org>

Chor, K. H. B., Rodolfa, K. T., & Ghani, R. (2022). A Conceptual Framework for Using Machine Learning to Support Child Welfare Decisions. Retrieved from:

<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9671547/>

Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care.

(2012). Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based

Care. Retrieved from: [https://enil.eu/wp-content/uploads/2022/03/Guidelines-01-16-2013-](https://enil.eu/wp-content/uploads/2022/03/Guidelines-01-16-2013-printer.pdf)

[printer.pdf](https://enil.eu/wp-content/uploads/2022/03/Guidelines-01-16-2013-printer.pdf)

Goldman, P. S. (2020). The Development of Foster Care Systems. Retrieved from:

<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7311356/>

Harlow, E. (2014). Children's Rights, Deinstitutionalisation and the Development of Foster Care Services across the World. Retrieved from:

https://www.researchgate.net/publication/353454268_Children's_Rights_Deinstitutionalisation_and_the_Development_of_Foster_Care_Services_across_the_World

Laklija, M. (2011). Foster Care Models in Europe. Retrieved from: <https://udomiteljizadjecu.hr/wp-content/uploads/documents/publikacije/Foster%20care%20models%20in%20Europe%20-%20results%20of%20a%20conducted%20survey%20-%20Maja%20Laklija.pdf>

Lawrence, C. R., Carlson, E. A., & Egeland, B. (2006). The Impact of Foster Care on Development. *Development and Psychopathology*, 57–76. Retrieved from: <https://www.cambridge.org>

National Conference of State Legislatures. (2019). Foster Children’s Bill of Rights. Retrieved from: <https://www.ncsl.org/human-services/-foster-care-bill-of-rights>

SOS Children’s Villages Georgia. ალტერნატიული ზრუნვის პროგრამები. Retrieved from: <https://sos-childrensvillages.ge/ka/alternative-care>

SOS Children’s Villages Georgia. ოჯახის გაძლიერების პროგრამები. Retrieved from: <https://sos-childrensvillages.ge/ka/family-strengthening>

UNICEF. (2020). Development of Foster Care in Europe and Central Asia. Retrieved from: <https://www.unicef.org/eca/media/34291/file/Development%20of%20foster%20care%20in%20the%20Europe%20and%20Central%20Asia.pdf>

UNICEF. International Classification of Alternative Care of Children (ICare). Retrieved from: [https://unstats.un.org/UNSDWebsite/statcom/session_57/documents/BG-4e-4-International Classification of Alternative Care of Children %28ICare%29-E.pdf](https://unstats.un.org/UNSDWebsite/statcom/session_57/documents/BG-4e-4-International%20Classification%20of%20Alternative%20Care%20of%20Children%20%28ICare%29-E.pdf)

United Nations. (1989). Convention on the Rights of the Child. Retrieved from: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>

ბეგიაშვილი, მ. (2017). მინდობითი აღზრდის პროგრამის განვითარების თავისებურებები საქართველოში. თბილისი.

ხუციშვილი, ქ. (2024). სოციალური მუშაკი სუსტი მხარდაჭერის, კადრების მუდმივი დეფიციტისა და გადამტრიალების პირისპირ. Retrieved from:

<https://socialjustice.org.ge/ka/products/sotsialuri-mushaki-susti-mkhardacheris-kadrebis-mudmivi-defitsitis-da-gadaghlis-pirispir>

ნამიჭეიშვილი, ს. (2015). *ბავშვთა კეთილდღეობის სისტემა საქართველოში*. თბილისი: ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

საქართველოს მთავრობა. (2005). ბავშვთა დაცვისა და დეინსტიტუციონალიზაციის სამთავრობო სამოქმედო გეგმა. Retrieved from:

<https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/1052319?publication=0>

საქართველოს პარლამენტი. (2007). საქართველოს კანონი შვილად აყვანისა და მინდობით აღზრდის შესახებ. Retrieved from:

<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/3665080?publication=8>

საქართველოს პარლამენტი. (2019). ბავშვთა უფლებათა კოდექსი. Retrieved from:

<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4613854?publication=12>